

XV Konkurs Chemiczny dla Uczniów Szkół Ponadgimnazjalnych

Etap II

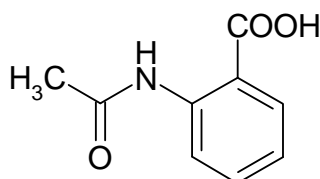
Zadanie 1.

Zaproponuj syntezę (podaj równania reakcji) następujących związków nieorganicznych korzystając wyłącznie z czystych pierwiastków (otrzymaj w ten sposób wszystkie potrzebne reagenty):

- węglan srebra(I)
- chromian(VI) cynku
- siarczan(VI) rubidu
- tlenek azotu(I) (podtlenek azotu)

Zadanie 2.

Kwas N-acetyloantranilowy (1) (kwas 2-acetamidobenzoesowy) wykazuje zdolność do silnej fraktoluminescencji – świecenia podczas kruszenia kryształów. Zaproponuj drogę syntezy kwasu N-acetyloantranilowego wyłącznie z substancji nieorganicznych.

kwas N-acetyloantranilowy

Zadanie 3.

Pod oznaczeniami A-E kryje się pięć popularnych substancji organicznych. Na podstawie zawartych informacji zidentyfikuj te związki, podaj ich nazwy systematyczne i wzory półstrukturalne.

- Związek A jest bezbarwną, palną cieczą o charakterystycznym zapachu. Otrzymywany jest w przemyśle petrochemicznym na drodze hydratacji etylenu lub w przemyśle fermentacyjnym, z sacharydów przy użyciu grzybów, głównie z gatunku *Saccharomyces cerevisiae*. Znajduje zastosowanie w przemyśle spożywczym, kosmetycznym, farmaceutycznym, paliwowym i wielu innych. Reaguje z sodem oraz kwaśnym roztworem chromianu(VI) potasu, ale nie ulega reakcji z wodorotlenkiem sodu. Wodne roztwory A mają odczyn obojętny.
- Związek B jest bezbarwną, palną cieczą o charakterystycznym zapachu. Dawniej otrzymywany był na drodze suchej destylacji octanów, na przykład octanu wapnia. Aktualnie produkowany jest głównie, wraz z fenolem, w tzw. procesie kumenowym, na drodze utleniania 2-propylobenzenu. W niewielkich ilościach powstaje w organizmach żywych. Znajduje zastosowanie jako rozpuszczalnik farb i lakierów (dawniej był składnikiem zmywacza do paznokci) oraz tworzyw sztucznych.

Porowaty materiał, nasączony **B**, zawarty w butlach stalowych służy do magazynowania acetylenu. Znajduje także zastosowanie w przemyśle chemicznym, do syntezy organicznych. Wymieszany z suchym lodem zapewnia stałą temperaturę, wynoszącą około -78°C . Nie reaguje z kwaśnym roztworem chromianu(VI) potasu, reaguje z sodem oraz wodorem (w obecności katalizatora, np.: sproszkowanej platyny).

- C.** Związek **C** jest bezbarwną, palną cieczą o charakterystycznym zapachu. Do II wojny światowej otrzymywany był głównie w procesie koksowania węgla, z tzw. smoły pogazowej. Później głównym producentem **C** był przemysł petrochemiczny, gdzie związek ten otrzymywany był m. in. na drodze krakingu parowego czy reformingu lekkich frakcji ropy naftowej. W naturze powstaje rzadko, głównie jako produkt niepełnego spalania materii organicznej (np.: podczas pożarów lasów). Jest jednym z najważniejszych półproduktów w przemyśle organicznym, służy m. in. do otrzymywania wielu monomerów (np.: styrenu). Przez lata był ważnym, niepolarnym rozpuszczalnikiem. Ze względu na właściwości rakotwórcze, obserwowane przy chronicznej ekspozycji na **C**, został wycofany z wielu procesów i zastąpiony swoją mniej toksyczną monometylową pochodną. **C** pali się żółtym, kopczącym płomieniem. Bardzo słabo rozpuszcza się w wodzie. Jego roztworu mają odczyn obojętny. Nie reaguje z sodem, kwaśnym roztworem chromianu(VI) potasu, wodorotlenkiem sodu i kwasem solnym. Reaguje ze stężonym kwasem siarkowym(VI) oraz mieszaniną stężonego kwasu azotowego(V) i siarkowego(VI). Nie odbarwia wody bromowej ani roztworu manganianu(VII) potasu.
- D.** Związek **D** jest bezbarwną, palną cieczą o charakterystycznym zapachu. Przez tysiąclecia otrzymywany był w procesie fermentacji przy udziale bakterii (np.; *Acetobacter* sp. czy *Clostridium acetobutylicum*). Metoda ta stosowana jest do dziś, w produkcji **D** do zastosowań w przemyśle spożywczym. Do celów przemysłowych produkowany jest w procesie katalitycznym, z metanolu i tlenku węgla(II) w obecności jodkowych kompleksów metali szlachetnych (irydu, rodu, rutenu). Stosowany jest w przemyśle chemicznym do produkcji polimerów używanych w produkcji farb i klejów oraz do syntezy szeregu składników zapachowych dla potrzeb przemysłu perfumeryjnego i spożywczego. Bezwodny **D** krystalizuje w temperaturze około 17°C . Miesza się z wodą w każdym stosunku, jego roztwór barwi oranż metylowy na czerwono. Reaguje z sodem i wodorotlenkiem sodu. Nie reaguje z roztworami kwasów i kwaśnym roztworem chromianu(VI) potasu.
- E.** Związek **E** jest bezbarwną, palną cieczą o charakterystycznym zapachu. Powstaje podczas suchej destylacji węgla, skąd był kiedyś izolowany. Obecnie głównym źródłem **E** jest przemysł chemiczny – otrzymywany jest na przykład z etanal, metanal i amoniaku w tzw. reakcji Cziczibabina. Pochodne **E** stanowią ważną grupę związków naturalnych, zalicza się tu np.: witaminę PP i nikotynę. **E** stanowi ważny półprodukt przemysłu chemicznego, znajduje zastosowanie w syntezie leków, barwników czy środków ochrony roślin. Jest doskonałym rozpuszczalnikiem, miesza się zarówno z wodą jak i heksanem. Wodne roztwory **E** mają odczyn zasadowy. Związek ten reaguje z roztworami kwasów, tworząc krystaliczne pochodne. Tworzy kompleksy z wieloma metalami bloku *d* i *f*. Nie reaguje z wodnym roztworem manganianu(VII) potasu.

Zadanie 4.

Płynny nawóz do kukurydzy zawiera, jako jeden ze składników, jony magnezu. W ogólnie przyjętej w agrochemii notacji zawartość tego pierwiastka w nawozach podaje się w % wagowych MgO. Zawartość tego składnika w interesującym nas nawozie wynosi 0,99 %. Wiedząc, że na 1 ha uprawy kukurydzy potrzebne jest 330 l tego nawozu (o gęstości $1,26 \text{ g/cm}^3$) oblicz, ile sześciowodnego azotanu(V) magnezu potrzeba, aby uzyskać nawóz dla 50 ha gospodarstwa uprawiającego kukurydzę.

Zadanie 5.

Mosiądz ołowiowy to ważny stop, złożony z miedzi, cynku i ołowiu, znajdujący zastosowanie w produkcji armatury hydraulicznej oraz elementów łożysk. Cechuje się korzystnymi właściwościami mechanicznymi i odpornością chemiczną. Celem analizy składu próbki tego stopu, kawałek metalu o masie 1,0000 g rozpuszczono w nadmiarze kwasu azotowego(V). Nieprzereagowany kwas odparowano, a krystaliczną pozostałość rozpuszczono w wodzie. Do tak otrzymanej próbki wprowadzono nadmiar siarczanu(VI) sodu. Wytrącony biały osad odsączono, wysuszono i zważono uzyskując wynik 0,2300 g. Do uzyskanego wcześniej przesączu wsypano 5,0000 g metalicznego cynku. Po zakończeniu reakcji osad, po przemyciu i wysuszeniu, miał masę 5,0100 g. Oblicz skład procentowy badanego stopu. Zapisz równania zachodzących reakcji.

Zadanie 6.

W elektrolizerze zaopatrzonym w katodę ręciową i anodę platynową znajduje się 1 dm^3 wodnego roztworu chloranu(VII) sodu o $\text{pH} = 7$. Przez elektrolizer przepuszczono prąd elektryczny. Po pewnym czasie stwierdzono, że odczyn roztworu uległ zmianie i wynosi 5 jednostek pH. Zakładając, że wydajność prądowa procesu wynosi 80% oblicz, jak długo trwała elektroliza, jeśli natężenie prądu wynosiło 0,1 A. Zaniedbaj wpływ siły jonowej na pH oraz przyjmij, że produkt reakcji katodowej nie reagował ze składnikami roztworu.

Zadanie 7.

Materiały humusowe (HM) to złożone, polimeryczne substancje organiczne, powstające podczas rozkładu materii organicznej. W zależności od wielkości cząsteczek występować mogą bądź jako frakcja nierozpuszczalna (humina) bądź rozpuszczalna (kwasy huminowe i fulwinowe). Obecność licznych grup donorowych (karboksylanowych, hydroksylowych, ketonowych) powoduje, iż wykazują one zdolność do tworzenia trwałych kompleksów z wieloma jonami metali. W efekcie związki te są odpowiedzialne za magazynowanie i transport szeregu jonów metali ciężkich (zarówno naturalnego jak i antropogenicznego pochodzenia) w hydrosferze. Przyjmuje się, że zdolność wiązania jonów dwuwartościowych wynosi ok. 5 mmol M^{2+} na 1 g kwasu huminowego/fulwinowego (5 mmol miejsc wiązania na 1 g HM). Oblicz procent wolnych jonów Ni^{2+} w wodzie, zanieczyszczonej ściekami z galwanizerni, zawierającej $85 \text{ }\mu\text{g}$ niklu w 1 dm^3 oraz $8 \text{ mg}\cdot\text{dm}^{-3}$ kwasów humusowych. Stała trwałości kompleksu Ni^{2+} z kwasem humusowym wynosi $1,6\cdot 10^4 \text{ dm}^3\cdot\text{mol}^{-1}$ (ze względu na złożoną i nie do końca ustaloną strukturę kwasów huminowych i fulwinowych wartość ta dotyczy każdego miejsca wiązania; rozpatrywane są one niezależnie, jako osobne molekuly tworzące kompleksy o stechiometrii 1:1). Gęstość zanieczyszczonej wody przyjmij za równą $1 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$.

Punktacja:

Zadanie 1   8 pkt.

Zadanie 2   10 pkt.

Zadanie 3   5 pkt.

Zadanie 4   4 pkt.

Zadanie 5   6 pkt.

Zadanie 6   5 pkt.

Zadanie 7   5 pkt.

Łącznie   43 pkt.

Czas trwania zawodów: 150 min.

H 1,008																	He 4,003
Li 6,941	Be 9,012											B 10,811	C 12,011	N 14,067	O 15,999	F 18,998	Ne 20,180
Na 22,990	Mg 24,305											Al 26,982	Si 28,086	P 30,974	S 32,066	Cl 35,453	Ar 39,948
K 39,098	Ca 40,078	Sc 44,956	Ti 47,867	V 50,941	Cr 51,996	Mn 54,938	Fe 55,845	Co 58,933	Ni 58,693	Cu 63,546	Zn 65,39	Ga 69,723	Ge 72,61	As 74,922	Se 78,96	Br 79,904	Kr 83,80
Rb 85,468	Sr 87,62	Y 88,906	Zr 91,224	Nb 92,906	Mo 95,94	Tc 98,906	Ru 101,07	Rh 102,905	Pd 106,42	Ag 107,868	Cd 112,411	In 114,818	Sn 118,710	Sb 121,760	Te 127,60	I 126,904	Xe 131,29
Cs 132,905	Ba 137,327	La 138,906	Hf 178,49	Ta 180,948	W 183,84	Re 186,207	Os 190,23	Ir 192,217	Pt 195,078	Au 196,967	Hg 200,59	Tl 204,383	Pb 207,2	Bi 208,980	Po 208,982	At 209,987	Rn 222,018
Fr 223,020	Ra 226,025	Ac 227,028															

Lantanowce

Ce 140,116	Pr 140,908	Nd 144,24	Pm 146,915	Sm 150,36	Eu 151,964	Gd 157,25	Tb 158,925	Dy 162,50	Ho 164,930	Er 167,26	Tm 168,934	Yb 173,04	Lu 174,967
Th 232,038	Pa 231,036	U 238,029	Np 237,048	Pu 244,064	Am 243,061	Cm 247,070	Bk 247,070	Cf 251,080	Es 252,083	Fm 257,095	Md 258,098	No 259,101	Lr 260,105

Aktynowce

Tabela rozpuszczalności substancji nieorganicznych w wodzie

	NO ₂ ⁻	NO ₃ ⁻	Cl ⁻	Br ⁻	I ⁻	F ⁻	CN ⁻	SCN ⁻	S ²⁻	CH ₃ COO ⁻	OH ⁻	CO ₃ ²⁻	(COO) ₂ ²⁻	SO ₄ ²⁻	CrO ₄ ²⁻	PO ₄ ³⁻	Fe(CN) ₆ ³⁻	Fe(CN) ₆ ⁴⁻
Na ⁺																		
K ⁺																		
Rb ⁺																		
NH ₄ ⁺																		
Mg ²⁺						C					B	B				B	A	
Ca ²⁺						D					A	B	C	A	A	B	C	
Ba ²⁺						D	A					B	B	D	C	B		A
Al ³⁺	H					A	H		H	H	B	H				C		
Cr ³⁺	H						H		H	H	B	H	A		B	C		
Zn ²⁺							B		C		B	B	B			B	B	B
Mn ²⁺							B		B		B	B	A			B	D	B
Co ²⁺							B		C		B	B	B		B	B	D	D
Fe ²⁺							B		B		B	B	B			B	D	D
Fe ³⁺	H						B		B	H	B	H	B			C		D
Ag ⁺	A		D	D	D		B	B	C	A	B	B	B	A	C	B	D	D
Pb ²⁺			B	C	C	B	B	A	C		B	B	B	B	B	B	A	B
Hg ₂ ²⁺	A		D	D	D		B	B	C	A	B	B	B	A	B	B		
Hg ²⁺			A	A	D				D		B	B	B		C	B	D	
Cu ²⁺						B	B	B	C		B	B	B			B		D
Bi ³⁺	H		H	H	B				C	H	B	H	B	H	B	C	D	D
Cd ²⁺							B	A	C		B	B	B		B	B	B	B
Sn ²⁺	H					B			B		B	B	B		B	B	D	D

A – trudno rozpuszczalny w wodzie

B – nierozpuszczalny w wodzie, rozpuszczalny w kwasach organicznych i nieorganicznych

C – nierozpuszczalny w wodzie i kwasach organicznych, rozpuszczalny w kwasach nieorganicznych

D – nierozpuszczalny w wodzie i kwasach

H – związek ulega hydrolizie

brak oznaczenia oznacza dobrą rozpuszczalność w wodzie